

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
катедра країнознавства та туризму

Варшавський університет
катедра україністики

Підляський науковий інститут

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
катедра географії та менеджменту туризму

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
катедра туристичного бізнесу та країнознавства

Волинський національний університет імені Лесі Українки
катедра туризму та готельного господарства

Луцький національний технічний університет
катедра туризму та готельно-ресторанної справи

Ужгородський національний університет
катедра туризму

Київський національний лінгвістичний університет
катедра психології і туризму

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**
катедра географії

Інститут досліджень діаспори

САКРАЛЬНЕ ТА ТУРИЗМ

*Матеріали
міжнародньої науково-практичної конференції
Київ, 28 квітня 2023 р.*

УДК 338.48-6:2](477)(082)

Сакральне та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 квітня 2023 р.) – К.:ТОВ «Геопринт»,2023. – 325 с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
протокол № 10 від 21 квітня 2023 р.*

Рецензенти:

Людмила Филипович

докторка філософських наук, професорка
Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України

Володимир Антоненко

доктор географічних наук, професор
Київський університет культури

Видання здійснено коштом добродія Івана Гуленка (Житомир)

ISBN 978-617-674-061-2

Збірка матеріалів міжнародної науково-практичної конференції містить його програму та результати студювань науковців, педагогів, аспірантів і студентів різних регіональних центрів, а також практиків туризму. У публікаціях висвітлюються та аналізуються питання науковості та практичності сакрального, конфесійності сакрального, сакральності українського зарубіжжя, культових споруд в туризмі, релігійного та паломницького туризму в Україні та світі, втрат релігійного та паломницького туризму через воєнні дії та їхні наслідки (вітчизняний і зарубіжний досвід), ризик-менеджменту в релігійному та паломницькому туризмі, релігійного та паломницького туризму як навчальної дисципліни в закладах вищої освіти України та зарубіжжя, ролі PR, реклами та інновацій в організації паломницьких і релігійних турів, етнокзогенного потенціалу паломницького та релігійного туризму, фактору сакральності в гуманітарному проєкті «Місця пам'яті на мапі України».

© Винниченко І., упорядкування, 2023

Рада конференції:

Бугров Володимир – професор, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Купріянович Григорій – директор Підляського наукового інституту

Петришин Роман – професор, ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Кагановська Тетяна – професорка, ректорка Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна

Цьось Анатолій – професор, ректор Волинського національного університету імені Лесі Українки

Вахович Ірина – професорка, ректорка Луцького національного технічного університету

Смоланка Володимир – професор, ректор Ужгородського національного університету

Васько Роман – професор, ректор Київського національного лінгвістичного університету

Лазаренко Наталія – професорка, ректорка Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Оргкомітет конференції:

Любіцева Ольга – професорка, завідувачка кафедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка

Якубовська-Кравчик Катажина – PhD, в.о. завідувачки кафедри україністики Варшавського університету

Гаврилюк Юрій – заступник директора Підляського наукового інституту

Король Олександр – професор, завідувач кафедри географії та менеджменту туризму ЧНУ імені Юрія Федьковича

Парфіненко Анатолій – доцент, завідувач кафедри туристичного бізнесу та країнознавства ХНУ імені В.Н.Каразіна

Ільїн Леонід – професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства ВНУ імені Лесі Українки

Матвійчук Людмила – професорка, завідувачка кафедри туризму та готельно-ресторанної справи ЛНТУ

Машика Ганна – професорка, завідувачка кафедри туризму УжНУ

Денисик Григорій – професор, завідувач кафедри географії Вінницького ДПУ імені Михайла Коцюбинського

Васильчук Володимир – професор, керівник секції туризму кафедри психології і туризму КНЛУ

Винниченко Ігор – доцент кафедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка, директор Інституту досліджень діаспори

Гринюк Діана – асистентка катедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка, відповідальна секретарка

Ризик-менеджмент

в релігійному та паломницькому туризмі

Винниченко І.

Ризик-менеджмент у туризмі: terra incognita для українських урядників..... 277

Роль PR, реклами та інновацій в організації паломницьких і релігійних турів

Мацука В.

Інноваційні переваги розвитку релігійного туризму для регіонів і територій..... 281

Сковронська В.

Застосування маркетингових технологій на сакральних об'єктах міжнародних туристичних маршрутів..... 283

Панова І.

Роль маркетингу у просуванні паломницьких та релігійних турів..... 287

Етноекзогенний потенціал

паломницького та релігійного туризму

Маніаті А., Винниченко І.

Одеська область: потенціал «грецького» сегменту релігійного та паломницького туризму..... 289

Ремізова В., Винниченко І.

Німецька адреса на мапі Чернігова..... 294

Гавришок Б., Дем'янчук П., Питуляк М.

Єврейська спадщина в Тернопільській області як ресурс туризму..... 297

Скоростецька О., Винниченко І.

Спадок німецьких архітектів для релігійного та паломницького туризму (на прикладі Києва)..... 300

Фактор сакральності в гуманітарному проєкті «Місця пам'яті на мапі України»

Васильчук В.

Військовий туризм як фактор сакральності в сучасній Україні..... 305

Альтгайм Л., Щербіна Х.

Костел Святої Анни у місті Полонне як місце пам'яті жертв НКВС часів Другої світової війни на мапі України..... 308

Гостіщева Г., Винниченко І., Ляхівець К.

Єврейські сакральні адреси Києва..... 311

Відомості про авторів 315

б. Як війна змінить мандрівки Україною після перемоги над ворогом. РБК-Україна. URL: www.rbc.ua/ukr/travel/novaya-stranitsa-voyna-izmenit-puteshestviya-1649942226.html

Альтгайм Любов, Щербіна Христина

КОСТЕЛ СВЯТОЇ АННИ У МІСТІ ПОЛОННЕ ЯК МІСЦЕ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ НКВС ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА МАПІ УКРАЇНИ

Впродовж останнього року схід і південь України перетворилась на поле кривавих боїв, місце із тисячами жертв, жорстокого насилля та смертей. Багато міст та сіл уже зруйновано, деякі перетворено на згарище, а за окремі досі ідуть важкі бої. У лісах та ярах уже зараз ми можемо бачити військові кладовища, братські могили, хрести з іменами вбитих невинних українців. І поки не відомо скільки ще населених пунктів зрівняють із землею, на скільки збільшиться кількість могил до завершення війни, скільки нових кладовищ з'явиться на шляху до Перемоги. Це такі реалії цієї війни. Таке вже наша країна переживала століття тому, і це повторюється знову.

Важливим питанням після Перемоги для родичів загиблих, громадян держави, майбутніх поколінь вже є і залишиться збереження пам'яті про жертви та загиблих, утворення на місцях боїв місць шани, меморіалів слави, мілітарі-музеїв тощо. І саме від нас залежатиме їх створення. Маємо вже досвід останніх двох Світових воєн, після завершення яких, коли місця катувань, будівлі і приміщення, які використовувались як в'язниці чи концтабори, місця розстрілів і масових поховань мирних мешканців під час Першої та Другої світових воєн, на жаль, на державному рівні не завжди і не всюди визнано місцями пам'яті жертв тих жахливих подій.

Прикладом може слугувати римо-католицький костел Святої Анни у місті Полонне Хмельницької області. Із 1936 до 1941 р. у костелі розміщувався відділ НКВС, а в підвалі – катівня. Вірян живцем замурували у стіни, у підвал вкидали тіла замучених парафіян. Восени 1937 р. надійшов наказ про підрив костелу. Для цього з Новоград-Волинського прибула рота саперів. Звичайно парафіяни не могли допустити цього, за що їх і покарали смертю. Тоді, у 1937 році, віряни стали довкола храму, взяли за руки і почали вголос молитися. Тривало це декілька діб – одні змінювали інших. Сапери відступили та не надовго. [2]

Причин, кого і за що ув'язнювали та катували, не обгрунтовували. Це залишається і досі не зрозумілим. Із двадцятих до тридцятих років минулого століття місцеві мешканці комфортно обжилися. Хазяйнували, отримали землю,

вели господарства. Тому, хто потребував землі для обробітку, її надали. Ближче до тридцятих років влада почала шукати «шкідників». Які із селян можуть бути «шкідники»? Їх і не було. Вишукували родичів у Польщі, або в інших країнах за кордоном. Тільки за таке і розшукували. Коли знаходили, то відсиляли у Сибір, на Дніпропетровщину чи Херсонщину. Кого залишали, то робили умови їхнього життя невиносимими. [1, с. 186]

А під час голодомору у 1933 році у людей не мали що їсти. У 1937 році настали роки репресій. Термін «репресії» використовувався у колиньогму СРСР для визначення методу покарання людей, які вважалися антиреволюційними елементами і ворогами народу. Репресії мотивувалися бажанням частини партійного керівництва позбавитися громадян, які не підтримували безчинства комуністичної партії із метою утвердження влади Сталіна. Ці жахливі методи дійшли і до цієї місцевості. Мешканці, вийшовши зранку на роботу, могли не повернутися додому, їх забирала поліція у Полонне. На масштаби політичних репресій у країні впливало ускладнення міжнародної ситуації. Передусім це стосувалось населення прикордонного Поділля, що межувало із Польщею та Румунією, а численні компактні етнічні групи на західному кордоні колишньої УРСР розцінювалися як потенційна п'ята колона, від якої надходить загроза, як вважала тодішня влада, широкомасштабного зрадництва та шпигунства. Причиною арешту могло стати те, що на танцях колгоспник із не колгоспницею танцює. Пояснювали це тим, що, коли не колгоспник підійшов до колгоспниці, то він уже пропав, загибель йому. А вже, хто у Полонне у підвал костелу потрапляв, рідко із нього живим повертався. Люди пропалади безвісті, оскільки родичі не знали чи у костелі закатували, чи на Сибір відправили. [1, с. 187]

Нелегка доля спідкала також і полонських просвітян. У 1937 р. вони із хором поїхали у Київ на фестиваль. Там успішно виступили, навіть фотографувалися із членами уряду, зайшли у ресторан, на radoщах перехилили кілька чарок і, захмелівши, заспівали «Ще не вмерла Україна». Додому вже не повернулися. [3]

У місто Полонне, під час німецької окупації, у костел звозили також і євреїв із сусідніх поселень до тимчасового притулку, де розділяли їх на окремі групи і згодом відправляли у концтабори. Були і такі, яких розстрілювати на місці за непокору. Щоб не потрапити у костел люди часто давали хабарі. Службовці брали хабарі також в обмін за менші податки чи за невідправлення оstarбайтером на примусову роботу у Німеччину. Попри це, в їхній роботі із відбору живої сили та харчової продукції у місцевих вони не мали меж пристойності, отож у Німеччину та на фронт масово везли людей, зерно, картоплю та худобу тощо. А хто відмовлявся співпрацювати із владою потрапляв у костел.

У 1942 році звільнили це приміщення і костел передали громаді. Тоді ж і відновились богослужіння. Під час чергової реставрації храму, у післявоєнний період, знайдено сліди підтвердження нелюдської діяльності НКВС. Із спогадів місцевих мешканців: «Ми відкрили ляду, спустилися в підвал костелу, то я побачив таке, що жахнувся. Страхіття таке... Тоді ж з нами спускалася Вільчинська. Дружина Вільчинського, який був закристияном в костелі до 37 року, коли його забрало НКВС і коли Вільчинський зник без сліду... трупи в одягові, в куфайках. Ми з свічками спустились в підвал (тоді електричного світла в костелі не було), то ми засвітили і з ними спустилися. Як ми на це дивилися, то мороз йшов поза шкіру. Люди мертві тако переплутані. Я особисто на тих мертвих бачив парусинові туфлі довоєнні такі. Вони може не вбиті... Їх заморили, а потім вкинули в підвал... Або зачинили в підвалі живими. Одні замуrowані, а другі лежали біля сходів зразу, коли спустишся в підвал». [1, с. 189]

Уже у 1948 р. отець Антоній Хоміцький із Цезарем і Владиславом Кошевичами зібрали останки 168 осіб — жертв комуністичних репресій, серед яких знайшли жінок і дітей. Тіла захоронили на католицькому цвинтарі. Похоронна процесія пройшла боковими вулицями. На похороні ксьондзу заборонили говорити про жертви НКВС. Радянська влада приховувала цей злочин, як тільки могла, ні державні криміналісти, ні експерти судової медицини не проводили жодних досліджень. Все залишилось у минулому... Але пам'ять про цих безневинно закатованих повинна жити вічно і єднати їх у спільному протистоянні злу і насильству, під чиїм обличчям воно б тоді і зараз не виступало. [2]

Сьогодні костел Святої Анни є діючим, приймає парафіян та є місцем, куди йдуть для пошуку спокою. Та до сьогодні не проведено відповідних досліджень у підвалах та на території храму, відсутні повні списки жертв і свідчення злочинів. Громаді міста першочергово потрібно підняти питання про облаштування місця пам'яті загиблим, як на кладовищі, де їх захоронено, так і на території костелу. Іменні таблиці жертв, хрест чи інший пам'ятний знак на вшанування пам'яті про ті події, де можна було б проводити зустрічі пам'яті та дні покладання квітів. Це найменше, що ми можемо зробити, щоб імена загиблих і закатованих та історія цього місця не забулись.

1. Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область. / Редакція: В.Д.Гаврішко та ін., Упорядники: Л.Л.Місінкевич, Р.Ю.Подкур, Біографічні довідки: П.М.Воскобойнік, Л.А.Кривега, О.М.Фандуль. Кн. 4. – Хмельницький, 2012. – 1158 с.
2. *Мориц Ц.* Історичний опис Полонного. URL: <http://polonne.ofm.org.ua/history> (дата звернення: 23.03.2023 р.)
3. *Пелех Р.* Силуети химер над Хоморою. URL: <http://slovoprosvity.org/2011/11/23/syluety-khumer-nad-khomoroiu> (дата звернення: 23.03.2023 р.)

Відомості про авторів

Аксьонова Наталя – к.і.н., доцентка кафедри туристичного бізнесу та країнознавства, доцентка кафедри українознавства Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна (aksjonovanat@ukr.net)

Авраменко Світлана – м.н.с. Музею історії УПЦ Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (avramenko310@gmail.com)

Альтгайм Любов – к.г.н., доцентка кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (altheim@ukr.net)

Аніщенко Алла – к.п.н., доцентка кафедри туристичного бізнесу Харківської державної академії культури

Атаман Людмила – к.г.н., старша викладачка кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (ataman2412@gmail.com)

Бєлікова Марина – к.і.н., доцентка кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу Національного університету «Запорізька політехніка» (belikova.marina@outlook.com)

Бенч Юлія – аспірантка першого року навчання кафедри країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка (benchulyia@gmail.com)

Блохіна Владислава – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти третього року навчання Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О.М.Лазаревського, адміністраторка КУ «Туристичний інформаційний центр» Чернігівської міської ради (vladyslavablokhina@gmail.com)

Божук Тетяна – д.г.н., професорка кафедри туризму Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського (tbozhuk@gmail.com)

Борисова Оксана – к.г.н., доцентка кафедри туризму та готельно-ресторанного бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну (mariaborysova@gmail.com)

Борняк Уляна – к.геол.н., доцентка кафедри мінералогії, петрографії та геохімії Львівського національного університету імені Івана Франка (u.bornyak@ukr.net)

Боровець Зоряна – директорка Глинського ЗЗСО І-ІІІ ст. Жовківської міської ради Львівського району Львівської області

- Шевченко Роман** – к.г.н., доцент кафедри туризму, документних та міжкультурних комунікацій Всеукраїнського міжнародного університету розвитку людини «Україна» (ro.970154@gmail.com)
- Шеремета Оксана** – к.і.н., доцентка, Голова циклової комісії гуманітарних дисциплін Львівського фахового коледжу харчової і переробної промисловости Національного університету харчових технологій (sheremeta.oksana14@gmail.com)
- Шкіра Микола** – завідувач науково-дослідного філіалу «Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»
- Шкіра Наталія** – м.н.с. Музею історії лісового господарства Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»
- Шкіра Людмила** – с.н.с. Музею народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (Shkiraluidmila@ukr.net)
- Шпарага Тетяна** – к.г.н., доцентка кафедри країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка (tatiana.shparaga@gmail.com)
- Щербіна Христина** – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти першого року навчання кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка (Khrystyna1612@ukr.net)
- Язикова Еліна** – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти четвертого року навчання кафедри туристичного бізнесу та країнознавства Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна (elyuna02@gmail.com)
- Яременко Ольга** – к.геол.н., старша викладачка кафедри біоресурсів, аквакультури та природничих наук Поліського національного університету (olyayaremenko72@gmail.com)
- Яріко Мирослава** – к.культурології, старша викладачка кафедри туристичного бізнесу Харківської державної академії культури (myroslawa.yariko@gmail.com)
- Ярова Наталія** – заступниця директора з наукової роботи Малієвецького обласного історико-культурного музею (natayarova3@gmail.com)

Наукова література

Сакральне та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 квітня 2023 р.) – К.:ТОВ «Геопринт»,2023. – 325 с.

Упорядник І.Винниченко

За зміст, орфографію та стилістику тексту, а також за порушення авторських прав відповідальними є автори публікацій

Збірка матеріалів міжнародної науково-практичної конференції містить його програму та результати студіювань науковців, педагогів, аспірантів і студентів різних регіональних центрів, а також практиків туризму. У публікаціях висвітлюються та аналізуються питання науковості та практичності сакрального, конфесійності сакрального, сакральності українського зарубіжжя, культових споруд в туризмі, релігійного та паломницького туризму в Україні та світі, втрат релігійного та паломницького туризму через воєнні дії та їхні наслідки (вітчизняний і зарубіжний досвід), ризик-менеджменту в релігійному та паломницькому туризмі, релігійного та паломницького туризму як навчальної дисципліни в закладах вищої освіти України та зарубіжжя, ролі PR, реклами та інновацій в організації паломницьких і релігійних турів, етноекзогенного потенціалу паломницького та релігійного туризму, фактору сакральності в гуманітарному проєкті «Місця пам`яти на мапі України».

ТОВ "Геопринт"

Україна, 03150 м. Київ, вул. Велика Васильківська, 69

e-mail zakaz@geoprint.com.ua

Свідоцтво про внесення суб`єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 7203 від 02.12.2020 р.